

A svájci modell

Az író Petru Dumitriu tudtommal 1990 márciusában, a marosvásárbelyi véres magyarellenes provokáció során súlyosan megsebesült Sütő Andrással szolidarizáló cikkében ajánlotta az erdélyiek figyelmébe a svájci modellt. Ebben a Le Monde 1990. március 30-i számában megjelent cikkben, amelynek magyar fordítása a Magyar Napló budapesti irodalmi és közéleti hetilap 1990. május 3-i számában olvasható, Dumitriu a következőket mondja az „erdélyi kérdés”-ről: „Volt egy pillanat – az ötvenes években –, amikor a román kommunista rendszer létrehozott két magyar egyetemet Erdélyben, és némi autonómiát engedélyezett a magyaroknak. A Ceaușescu-diktatúra a magyarokkal szembeni tolerancia minden formájával szakított. (...) A megoldás csak szemléletbeli, csakis morális, lélektanai, kulturális természetű lehet. (...) Az iskolákban meg kell ismertetni a gyermekekkel egymás szellemi értékeit. De amire a legfőbb szükségük van az erdélyi és a bánáti magyaroknak, az a kantonális típusú – mondjuk ki: svájci típusú – helyi autonómiák létrehozása. (...) Vajon Erdély melyik országot fogja mintának tekinteni? Svájcot vagy Libanont?”

1993-ban, amikor egymás után jelentek meg a szerző emigrációban publikált műveinek fordításai, és a helyét a román irodalomtörténetben kijelölő Cronica de familie 3. kiadása is napvilágot látott, Nicolae Manolescu utószavával, George Pruteanu meglátogatta a szerzőt metzi otthonában, és hosszabb beszélgetést folytatott vele, Şase zile cu Petru Dumitriu (Szerződés az ördöggel. Hat nap Petru Dumitriussal) címmel jelent meg 1995-ben, az Albatros Kiadónál. A Románia föderalizálását javasoló fejezet újrafelolvasásával tisztelgünk a jeles román író emléke előtt. (M. G.)

„Románia föderalizálását javasolom”

– Petru Dumitriu úr, ballottam önnek egy elméletéről Románia föderalizálására vonatkozóan (elmélet, amely bizonyos fokú elbidegültést okozott önnek szemben egyes fontos bukaresti szerkesztőségekben). Miben is áll ez az elmélet?

– Egyszerű. Azt javasolom, hogy legyen egy parlament Iași-ban, egy Kolozsváron, egy Craiovában, egy Temesváron és egy (a munténiai) Tirgovistében vagy Bukarestben. Ilyen az amerikai rendszer, a svájci rendszer, a német rendszer. És én úgy látom, hogy Amerika az az ország, amely ma az emberiséget vezeti!

– Vagyis hogy „land”-okat hozunk létre...?

– Vagy kantonokat, mint Svájcban. De miért „land”-okat? Miért történelmi tartományokat? Az erdélyi, a moldvai történelmi tartományt...

– Kockázatos vélemény.

– Miért kockázatos? Mi fog darabokra szakadni? Csak nem hülyék?

– Ez az a típusú gondolat, ami botrányokat okoz Romániában.

– Tudom, sajnálom, én merészen gondolkodom.

– De válaszoljon néhány kérdésre. Egy: nem fogja ez tönkretenni a politikai életet?

– Nem, miért, Németországban tönkretette?

– És a sok új intézmény élősködő gépezete nem fogja mérhetetlenül felerősíteni a politikai bürokráciát?

– De igen, és akkor mi van? Svájc kicsi, akkora, mint Bánát.

– Most néhány száz bonatyánk van, de bánynak van közülük valóban politikai gondolkodása?! És ha néhány ezer lesz...?!

– Jó gazdák legyenek, ne politikai zsenik. Svájc miért a legboldogabb ország Európában?

– Mert nincs „történelme”... Térjünk vissza a mioritikus „land”-okra. Hogyan határoolja el őket?

– Elkülönítette őket a történelem.

– Ön ötöt sorolt fel. De miért ne legyen parlamentje a Barcaságnak is, az Avasnak is, Máramarosnak is, Bukovinának is...?

– Bukovina helye Moldvában van. Az osztrákok elszakították, de Moldvához tartozik.

– Ez, reméljük, megvizsgálja, amiért nincs parlamentje. Hát Máramaros?

– Erdélyben.

– És Bessarábia?

– Moldvában. És nem is mondják Bessarabiának, ez az oroszok kitalációja.

– Hogy hogy kitaláció, a mi basarabajaink nemzetsége kitaláció?!

– A név helyesen Moldva. Bessarabiának az oroszok nevezték, hogy megkülönböztessék.

– Ellenkezőleg, az oroszok mondják Moldvának, hogy zavart keltsenek. De bagyjuk. Más kérdés: mi lenne ennek a parlament-özönnek a haszna?

– Nem lenne özön, csak öt vagy hat: Havasalföld, Olténia, Bánát, Erdély, Moldva.

– És Dobruzsza?

– Mircea cel Bătrîn óta Havasalföldhöz tartozik.

– És a haszon?

– Az ország gazdálkodásának aktivizálódása, erősödése. Építkezés, utak, városi berendezkedések: kórházak, bölcsődék stb. Miért Bukarestből? Bukarestből csak azt, ami mind a 23 milliót érinti, amilyen Washington a 250 millió amerikai számára.

– És hogy fogják hívni ezeket a... „tartományokat”: provinciáknak, fejedelemségeknek?

– Miért ne?

– Hát „nem”, mert nincs fejedelmük.

– Fejedelem az adott fejedelemség elnöke.

– Furcsán hangzik... Nem térnénk ezzel vissza 150 évvel? Nem harcoltunk eleget az egyesülésért? Olaszország, a másik példa, nem harcolt ő is századokon keresztül az egyesülésért?

– És lám, fel akar bomlani.

– Ami nem jelenti azt, hogy ez jó.

– Persze, hogy nem jó, mert föderálissá kellene válnia. A tartományokat nem hengereléssel kell egységesíteni.

– Nálunk nem is áll ez fenn. A román tartományok nem hengereléssel egységesültek.

– Helyes, egyetértetek, harmonikusak.

– Akkor miért szüntessük meg ezt az egységet?

– De ez nem megszüntetés! Ez szervezés! Strukturálás! Mit, az Egyesült Államok nem egységes? Vagy Németország?

– Amiéktől annyira különböz a történelmük!

– A mi történelmünk tálcán nyújtja számunkra a föderalizálást! Az Egyesült Fejedelemségek – ezek vagyunk mi voltaképpen. Mi, nektek románoknak tetszik az uniformizálás, az egységesítés?

– Ej, hát nem kellene egyedül lennie „velünk” szemben...

– Én Románia sokféleségét akarom, strukturálását. Azt akarom, hogy a prefektus ne kapjon utasításokat Bukarestből.

– Ezt akarja a prefektus is és a lakosság is.

– Nos hát erről van szó. Bukarest nem ad lehetőséget a kezdeményezésre. Minden a központból jön. A központ nem tudja, mi kell nekem itt, Uralti-ban. A túlzott központosított ellenőrzés bénító. A franciák azért kullognak a németek után, mert nem föderalisták! Éskigúnyolják a svájciakat, hah! Holott, engedd meg, aki kigúnyolja a svájciakat, az hülye, a svájciak Európa élenjárói, a legmegfontoltabbak. Mit szólsz? És a leggazdagabbak. Minden európai országnak utánoznia kellene őket. Leghamarabb Romániának.

– És mi lenne az egységes állam fogalmának a tartalmával?

– Ugyanaz, mint a föderális Németország, az Egyesült Államok és Svájc esetében. És milyen jól megy nekik! Milyen gyöngy-országok! Ilyennek szeretném Romániát is.

– De nézze meg a Szovjetuniót, milyen hatalmas volt az a konglomerátum, bármilyen erőltetett volt is!

– Borzalom volt, és most is az. Az orosz furcsa nép.

– Nézze meg Jugoszláviát.

– Jobb volt a jugoszláv föderáció. Bűn, hogy szétverték.

– És akkor mi belső „határokat” állítsunk fel?

– Miféle „határokat”?! Amilyen határ van Dolj és Gorj között, annyit! Azt hiszed, hogy Berne kanton és Zürich kanton között van határ? És a romániai magyaroknak saját közigazgatásuk legyen a megyékben, ahol többségben vannak.

– De nem mint valami „Vatikánok”, államok az államban, ugye?

– Nem, csupán megyék, nem több, mindkét kötelező hivatalos nyelvel.

– Mi a véleménye arról, hogy egyes romániai magyarok magyar nyelvű egyetemet kívánnak?

– Megengedhetetlen. Román vagy, ismerned kell az ország nyelvét. Édesanyám magyar volt, és még milyen magyar, de azt mondta nekem: apád román, román vagy. És még húsz szót sem tudok magyarul. Nem tudok róla, hogy az Egyesült Államokban lenne spanyol egyetem...

– Vagy kínai... Rendben, értem. Egy rövid kérdéssel fejezném be: ön voltaképpen hol lakik: Németországban vagy Franciaországban?

– Mindkettőben.

– De az OTTHON melyikben van?

– Egyikben sem. Nekem OTTHON Baziaşban van, vagy Bukarestben. Bár már nem tudom, mi van ott. És amiket hallok...

– Egyetért Bessarábia „azonnali” visszatérésével Romániához?

– Nem. Csodálkozni fogsz, nem. És azt hiszem, a besszarábiaiak sem. Tudod miért? Mert nincs fellendülés. Az egyesüléshez, újraegyesüléshez fellendülés kell. Akkor igen. Most, azt hiszem, olyan lenne, mint a szabadesés.

*

– Feltétlenül fel kell olvasnom neked egy részt Alexis de Tocqueville *Souvenirs*-jéből. Franciaország legnagyobb politikai gondolkodója, és lehet, hogy az egész 19. századé. Figyeld meg, milyen tisztánlátó: „Amikor azt mondják, hogy nálunk, Franciaországban, semmi nem szabadul meg a forradalomtól, azt válaszolom, hogy nem igaz, van valami, amit semmilyen forradalom nem érintett: a központosítás. Egyetlen intézményt nem lehet sehogy sem megsemmisíteni: a központosítást. Hogyan is szűnhetne meg? A kormányok imádják, az ellenzék odavan érte. Bár időnként váratlan és kegyetlen csapások sújtják őket miatta, eszükbe sem jut, hogy semmi-bevegyék. Az élvezet, amit a központosítás okoz nekik, hogy mindenbe beleüthetik az orrukat, és mindenről rendelkezhetnek, minden veszélyérzetet kiöl belőlük.” Ez ránk, románokra is illik!

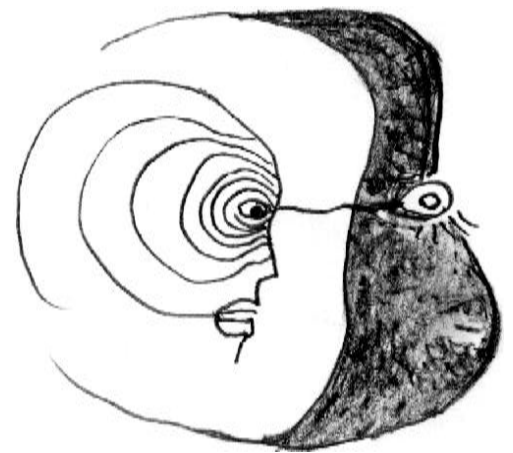
(Ford.: H. Zs.)

Mi újság a provinciával...

A folyó év április 24-i *Ziua de nord-vest* szerint a PNTCD Bihar megyei fiókjának vezetője, Constantin Jurcă kijelentette, hogy „az erdélyi megyék a PSD-s kormány mostohagyermekai”. Azzal vádolja a pártokat, hogy a parlamenti listák élére fővárosi vagy az ország déli részébe való jelölteket állítanak. „Az utak Erdélyben a legrosszabbak. A kormány nem is gondol arra, hogy a Moldván áthaladó 9-es főútvonalú autópálya és a 4-es főútvonalú mellett, amely az ország déli részét köti össze Bukaresttel, szükség lenne egy erdélyi autópályára is.” Jurcă a jelenlegi kormány pénzügyi politikájára is utal, megállapítva, hogy „Bihar 4000 milliárd lejrel járul hozzá az állami költségvetéshez, s ebből kevesebb mint 5%-ot kap vissza”. Következésképpen „A szubszidiaritás, az Európai Unió egyik alapelve ismeretlen Románia mai vezetői előtt”.

Május 9-én, Kolozsváron megjelent a *Gazeta de Cluj*, egy „férfiaknak való hetilap” első száma. Az új kiadvány igazgatója, Liviu Man újságíró – aki a *Ziua de nord-vest*-nek is igazgatója – *Vrem o altă țară* (Más országot akarunk) című vezércikkében kijelentette: „Elegünk van Bukarestből. Nem Romániából. Mindnyájan meguntuk, hogy adót adó után fizessünk, pénzt, amit aztán vagy Olténiában, illetve Moldvában osztanakszét, vagy felhalmozunk a fővárosban. Majdnem 13 évvel a kommunizmus bukása után semmi nem változott a bukaresti bürokrata gondolkodásában. (...) Minden téren a főváros diktatúráját tapasztalhatjuk. Mi a megoldás? Románia föderális államként vagy olyan régiókból álló egységes államként való újragondolása, amely régióknak nagyobb a hatáskörük – ez még kiderül. De a vitát erről gátások és félelem nélkül meg kell kezdeni.” A 24 oldalas kiadvány második oldala a *Ne-am săturat de București* (Elegünk van Bukarestből) címet viseli. A harmadik oldal tetején a *Transilvania jecământită* (A kifosztott Erdély) cím áll, és a lakosokra leosztott PIB összehasonlításával foglalkozik, a fizetésekkel és az erdélyi társadalmi-gazdasági fejlődés egyéb vetületeivel, szoros, hivatalos statisztikákon alapuló viszonyítással a hegyeken túli helyzethez. A két oldal összeállítója Romana Chișu és dr. Adrian Cimpoiu, két fiatal újságíró, aki ennek a bemutatkozásnak a kezdeményezője.

(O. P.)

Antik Sándor: Rajz, 2002